

KONGSBERG
KOMMUNE

Dyrk Kongsberg 2023-2028

-Strategi for urbant landbruk i Kongsberg kommune

Vedtatt av Utvalg for kultur og oppvekst 01.03.2023

Innhold

Innhold	2
Innledning.....	4
Innsatsområde 1:	7
En grønnere by	7
Innledning til innsatsområde 1	8
Delmål.....	8
Forslag til tiltak.....	8
Veiledningsmodell for oppstart av et urbant landbruk-prosjekt.....	9
Innsatsområde 2	11
Økt lokalmatproduksjon og matberedskap.....	11
Innledning til Innsatsområde 2	12
Delmål.....	13
Forslag til tiltak.....	13
Veiledning og tips til produksjon og salg av lokalmat	13
Markedshager.....	14
Alternative dyrkningsmuligheter	14
Eksempler på alternative dyrkningsmuligheter:	15
Innsatsområde 3:	16
Spirende og grønne klasserom	16
Innledning til innsatsområde	17
Delmål.....	17
Forslag til tiltak.....	18
Veiledning	18
Innsatsområde 4:	20
Grønne, sosial og inkluderende møteplasser.....	20
Innledning til innsatsområde	21
Delmål.....	21
Forslag til tiltak.....	22
Veiledning	22
Innsatsområde 5:	23
Øke tjenesteleveransen mellom landbruk og bybefolkning.....	23
Innledning til Innsatsområde	24
Delmål.....	24

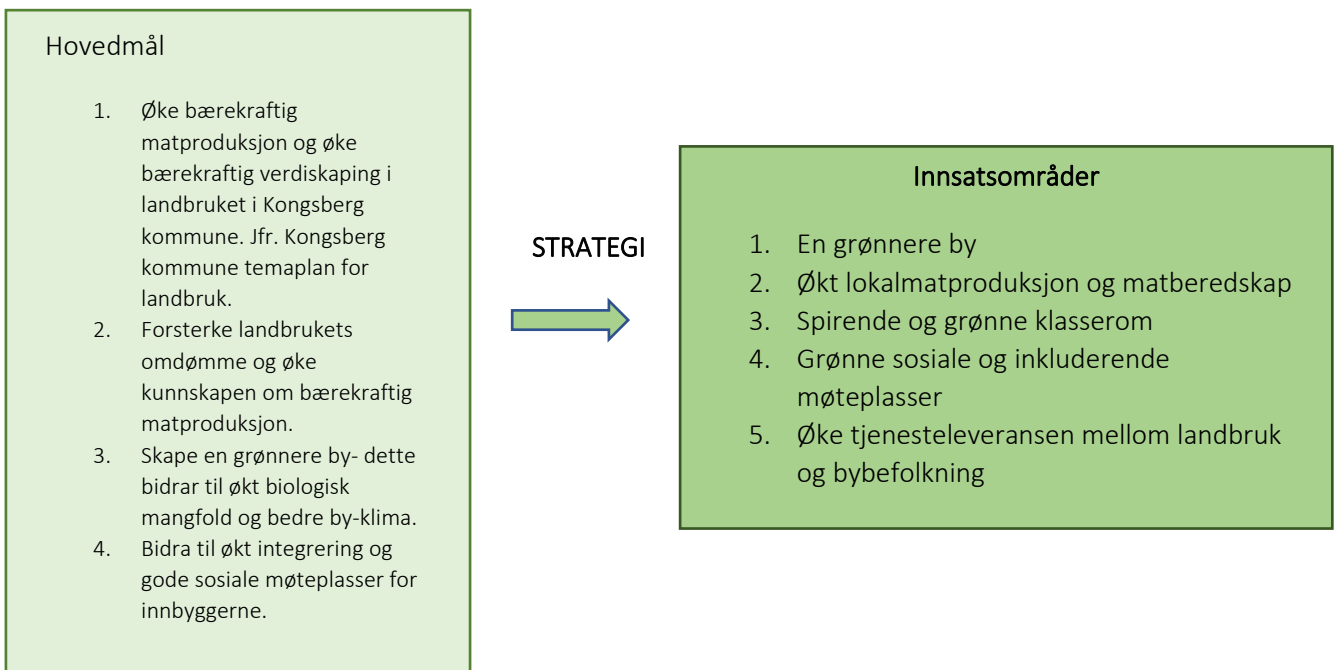
Forslag til tiltak.....	25
Veiledningsmodell for søknad om tilskudd til tilleggsnæring knyttet til urbant landbruk	25

Innledning

Denne strategien skal legge til rette for et urbant landbruk i Kongsberg kommune. Det har, gjennom et tidligere prosjekt, vist seg å være en voksende interesse for aktiviteter knyttet til å dyrke egen mat, samle naboer, engasjere barn, legge til rette for birøkt og spiselige planter samt øke kunnskapen om kortreist mat og hvordan vi best kan få det til i vår egen kommune. Et tydelig urbant landbruk vil gjøre Kongsberg kommune til en enda grønnere by. Kunnskapen og bevisstheten hos innbyggerne vil gjøre oss bedre rustet for klimaendringer og framtidig matproduksjon.

Strategien tar utgangspunkt i fem innsatsområder. De er utarbeidet på bakgrunn av fire hovedmål (se modell 1.) Hovedmålene er hentet fra kommuneprosjektet «Urbant landbruk i Kongsberg kommune». Hovedmålene er formulert med utgangspunkt i den nasjonale strategien «Dyrk byer og tettsteder». Oppnåelse av målene vil i noen tilfeller kreve tiltak og tilretteleggelse fra flere instanser i kommunen. Både fra ulike kommunale, private og offentlige sektorer. Innsatsområdene skal fungere som en veiledning for å sikre varige tiltak og bærekraftig tilretteleggelse.

Mod. 1

På bakgrunn av prosjektet «Urbant landbruk i Kongsberg kommune», utarbeides strategien «Dyrk Kongsberg 2023-2028». Prosjekteier: Seksjon utvikling og anlegg ved rådgiver Linda Van Der Spa.

Prosjektgruppen for prosjektet «Urbant landbruk i Kongsberg kommune»:

- Elin Saatvedt- prosjektleder, Kongsberg kommune
- Bjarne Kjartan Fønsteli- Kulturminnerådgiver, Kongsberg kommune
- Linda Lundquist Torgersen- Vestsiden ungdomsskole
- Erik Almhjell- Fagansvarlig landbruk og miljø, Kongsberg kommune
- Anette Opheim- Museumspedagog Lågdalsmuseet og Labromuseene
- Bjørn Erik Dalshagen og senere Karin Weslien- Hagelaget
- Isabelle Dutard- Lektor Kongsberg vgs

I budsjettet er det avsatt kr. 600 000 til urbant landbruk per år i perioden 2023-2024 og kr 400 000 i 2025. Det finnes ulike tilskuddsmidler å søke for de enkelte tiltakene i strategien, eksempelvis klimasats. Innen slutten av 2025 må strategien revideres, og eventuelt ny finansieringsplan må legges for videre arbeid med strategien frem til 2028.

Urbant landbruk berører alle i en kommune og arbeidet involverer og kan brukes av både private og offentlige aktører. Det er derfor av stor betydning at kommunen har en strategi med god informasjon og veiledningsmodeller som kan peke på viktige hensyn, prioriteringer og ressursbruk både mellom ulike kommunale sektorer internt, men også samarbeidet med andre aktører og initiativtakere i kommunen. Strategien viser til hvordan landbruket og bonden skal involveres i det urbane landbruket. Det presenteres tilhørende delmål, oppfølgingspunkter og veiledningsmodeller til alle innsatsområdene. Den kommunale strategien tar høyde for at det vil være i behov for en kontaktperson og en koordinator som opprettholder og styrker urbane landbruksaktiviteter. I noen kommuner har man kalt denne kontaktpersonen/koordinatoren for «Bybonde». Bybonden sikrer skolehageaktiviteter og nødvendig veiledning til både oppstart og drift. Bybonden er et bindeledd mellom landbruket og det urbane landbruket samt det urbane landbruket og innbyggerne. I oppgaven ligger det også organisering av temamøter og kursaktiviteter. I Kongsberg kommune vil det være en Bybonde som følger opp strategien. Nedenfor vises en arbeidsmodell som Bybonden vil jobbe etter for å sikre de kommunale hovedmålene og strategiens innsatsområder:

EN GRØNNERE BY	ØKT LOKALMATPROD. OG MATBEREDSKAP	SPIRENDE OG GRØNNE KLASSEROM	GRØNNE, SOSIALE OG INKLUDERENDE MØTEPLASER	ØKE TJENESTELEVERANSEN MELLOM LANDBRUK OG BYBEFOLKNING
<ul style="list-style-type: none"> -Kartlegge og muliggjøre egnede arealer til UL-aktiviteter. -Legge til rette for biologisk mangfold med trekk- og spiselige planter. -Legge til rette for at nabolag kan søke tilskudd til godt prosjekterte UL-aktiviteter. -Undersøke muligheten for et system for levering av hageavfall -Tilby kompetanseheving og kurs til innbyggere eller andre relevante aktører innen urbant landbruk. 	<ul style="list-style-type: none"> -Undersøke muligheten for å benytte bynære arealer til beite. -Informere om innovative muligheter for dyrking av mat, eks. hydroponisk, plassbesparende dyrking og andre metoder for matproduksjon. -Informere og motivere matprodusenter til entreprenørskap. -Informere om viktigheten av å dyrke lokalt og matberedskap både nasjonalt og lokalt. 	<ul style="list-style-type: none"> -Videreføre og legge en handlingsplan for videre samarbeid med Lågdalsmuseet og tilby parseller til alle bynære grunnskoler og barnehager. -Skreddersy egne modeller for skolehage til skoler utenfor byen eller med begrenset tilgang til dyrkbare arealer. -Etablere et nettverk mellom skolene for erfaringsutveksling og ideutvikling. - Ta ansvar for oppfølging av skolehager, nettverk og nødvendige kurs. -Vurdere og inngå avtaler med aktører som kan bistå skolene med stell av skolehagen i sommerferien. 	<ul style="list-style-type: none"> -Vurdere muligheten for å utnytte nærliggende grøntområder i tilknytning til ulike institusjoner. -Vurdere tverrfaglig samarbeid mellom ulike institusjoner og UL-aktører. -Oppfordre nye boligprosjekter til å tilrettelegge for UL-aktivitet i planleggingen. -Vurdere og legge til rette for etablering av arbeidspraksis og arbeidstrening innen UL-aktiviteter. -Vurdere og utforme en ordning for utlån av diverse hageutstyr eller annet relevant utstyr til stell av hage eller foredling av råvarer. -Innhente og etablere en ordning for deling/bytte av frø/planter. 	<ul style="list-style-type: none"> -Etablere et nettverk til landbruket og landbrukslag. -Videreføre samarbeidet og dialogen med kommunal avdeling for landbruk. -Koordinere samarbeid mellom bonden og UL-aktører i byen. -Kartlegge muligheten for å etablere andelslandbruk. -Innhente relevant og nyttig kunnskap og kompetanse hos kommunens bønder. -Bevisstgjøre innbyggerne om arbeidet til bonden og viktigheten av å jobbe med kollektiv matproduksjon i kommunen.

Arbeidet med urbant landbruk involverer flere avdelinger, og etater i kommunen. Det vil være behov for en god oversikt over hvordan det tverrfaglige arbeidet skal gjennomføres. Hvilke og hvordan ressurser skal brukes og hvilke prioriteringer som må tas. På denne måten vil vi sikre at delmålene i hver av de fem innsatsområdene blir oppnådd. En slik oversikt vil også kunne vise veien og gjøre det lettere å samarbeide med andre eksterne aktører. Samarbeid mellom eksterne aktører, eksempelvis frivillige lag og organisasjoner, vil være avgjørende for måloppnåelse i de ulike innsatsområdene i strategien. Foreslåtte tiltak og punkter i innsatsområdene som ikke kan finansieres av kommunale midler må vurdere sin måloppnåelse på frivillig arbeid eller andre eventuelle tilskuddsordninger. Denne oversikten og bindeleddet mellom avdelinger og relevante nettverk vil ligge i arbeidsoppgaven til Bybonden.

«Dyrk Kongsberg» er en plan og et verktøy for målrettet arbeid mot økt matproduksjon og kunnskap om dyrking av mat i Kongsberg kommune. Den skal knytte innbyggerne sammen i arenaer hvor det skapes bånd mellom ulike kulturer, kontakt med naturen, gi helsegevinster både fysisk og mentalt, øke tilgangen på kortreist mat og tilrettelegge for sosiale aktiviteter og integrering. Strategien skal legge til rette for at aktiviteter rundt dyrking av mat vil kunne knytte innbyggerne i Kongsberg kommune tettere sammen. Den legger grunnlag for et mer fremtidsrettet landbruk på bakgrunn av næringsvirksomheten i kommunens allerede tradisjonelle landbruksvirksomhet. Stortingsmelding nr. 11 (2016-2017) «Endring og utvikling- en fremtidsrettet jordbruksproduksjon» sier blant annet: «Veksten i interessen for lokalmat og kortreiste mat- og drikkeprodukter skjer samtidig med en økende interesse for å vite mer om hvor maten vi spiser kommer fra. Det har også vokst frem en stor interesse fra forbrukerne for muligheten til å produsere egen mat...». Strategien har som ambisjon å ta hensyn til denne samfunnsutviklingen. Gjennom arbeid og tiltak i strategien vil Kongsberg kommune bidra til å oppnå flere av målene i FNs bærekraftsmål.

[Bærekraftsmålene i Norge – Bærekraftsmålene for Norge \(regjeringen.no\)](http://regjeringen.no)

Innsatsområde 1:

En grønnere by

Innledning til innsatsområde 1

Per i dag finnes det ingen kolonihager i kommunen. Det er også svært få, om ingen, parseller tilgjengelig for innbyggerne å eksempelvis leie. Det bør derfor prioriteres å tilrettelegge parseller for innbyggere som ikke allerede har tilgang på eget grøntområde. Underutnyttede arealer i byen bør få etablert grøntområder slik at det kan benyttes til urbant landbruk. Beliggenhet og tilgangen er avgjørende for om det vil være et egnet område til dyrking av grønnsaker. Beliggenhet må vurderes ut ifra jordkvalitet og forurensning. På områder hvor det er dårlig jordkvalitet, kan det tilføres jord, dyrkes i pallekasser eller i halmballer. På restarealer som ikke ligger tett opp til trafikkerte områder bør det vurderes habitater for pollinerende insekter, eksempelvis bikuber. Det kan også vurderes beplantning av nyttevekster i rundkjøringer. Dette vil fungere som mellomstasjoner for pollinerende insekter. Tilrettelegging for pollinatorer bør også vurderes i byens gravlunder, både ved Kongsberg kirke og gravlunden i Gomsrud. Det finnes også et stort potensial for dyrking av spiselige vekster i kommunale blomsterkasser. Det er ønskelig at kommunen har en gjenvinningsplan for lokal håndtering av hageavfall

Delmål

- Alle egnede underutnyttede arealer er kartlagt og vurdert egnet til urbant landbruk.
- Alle innbyggerne i Kongsberg har tilgang til et grøntareal egnet til dyrking av grønnsaker.
- Det er satt opp insekthotell og bikuber samt tilrettelagt for gode leveområder for pollinerende insekter.
- Det er skapt flere mellomstasjoner for pollinerende insekter. Også kalt «grønne korridorer».
- Det er undersøkt muligheten for levering av hageavfall.
- Tilskudd til prosjekter knyttet til urbant landbruk. Eventuelt veiledning til egnede eksterne tilskuddsordninger.

Forslag til tiltak

- Tilgjengeliggjøre områder som kan brukes til parseller, blomsterenger eller aktiviteter knyttet til urbant landbruk.
- Etablere flere «grønne korridorer» eksempelvis blomsterenger og insekthotell. Og overvåke og bekjempe eventuelle uønskede fremmede arter.
- Plante flere frukttrær i byområdet, samt utarbeide en god plan for bevaring av avling.
- Evaluere blomster og planter i byens blomsterkasser og potter, endre til spiselige- og pollinatorvennlige planter.
- Oppfordre til at boligprosjekter inkluderer parselhager eller andre alternativer for dyrking.
- Legge til rette for at borettslag og andre sameier kan søke tilskudd til opprettelse av eksempelvis parselhager, nabohager, bikuber etc.
- Se muligheter for et bedre system for hageavfall for å unngå forsøpling, miljø for brunsnegler og andre uønskede arter.
- Det gjennomføres kurs og oppstarts-informasjon om eks tilskuddsordninger.

Veiledningsmodell for oppstart av et urbant landbruk-prosjekt

Veiledningen nedenfor skal være en hjelp til dem som ønsker å iverksette en aktivitet.

Fase 1

Etablere et kontaktpunkt

Det er viktig å etablere gode støttespillere i oppstarten. Urbant landbruk kan favne bredt og det kan derfor være flere kommunale avdelinger involvert. I Kongsberg kommune vil du kunne få god veiledning av den kommunale Bybonden.

Fase 2

Kartlegge brukergruppe

Kartlegg brukergruppene. Hvem er de? Naboer, organisasjoner, borettslag, velforeninger, offentlige etater etc. Det er en fordel å tenke bredt i denne fasen.

Fase 3

Formål og begrunnelse

Hvilken nytte skal prosjektet ha? Hva skal det tilføre? Eks. selvforsyning, grønn oase, sosial møteplass, formidling, folkehelse og rekreasjon etc. Tenk igjennom hvordan prosjektet kan bidra. Legg vekt på å innlemme flere av nevnte eksempler.

Fase 4

Valg av område og status

Det er viktig å undersøke hvilke regler og arealformål som ligger i reguleringsplanen. Bybonden i Kongsberg kan bistå med avklaringer og veiledning i forhold til gjeldende planer. Det kan foreligge andre planer for området som er viktig å ta hensyn til før man setter i gang.

Fase 5

Stedsanalyse

Kartlegg og redegjør for styrker og svakheter ved området som skal benyttes. Vurder klimatiske forhold, jordsmonn, vekstsesong og sone, tilgang på vann (vanningsplan), strøm, fremkommelighet, eier av område (privat/offentlig). Det anbefales å lage en SWOT-analyse for best oversikt over kartleggingen.

Fase 6

Konsept og organisering

Innen urbant landbruk finnes det mange ulike organiseringsmodeller. Det er viktig å sette seg inn i hvordan man ønsker å organisere prosjektet. Hvem skal ha ansvar for prosjektet? Hvordan skal det driftes? Hvilke roller? Kartlegg ulike reelle samarbeidspartnere og redegjør for konsept og organisering.

Fase 7

Suksessfaktorer

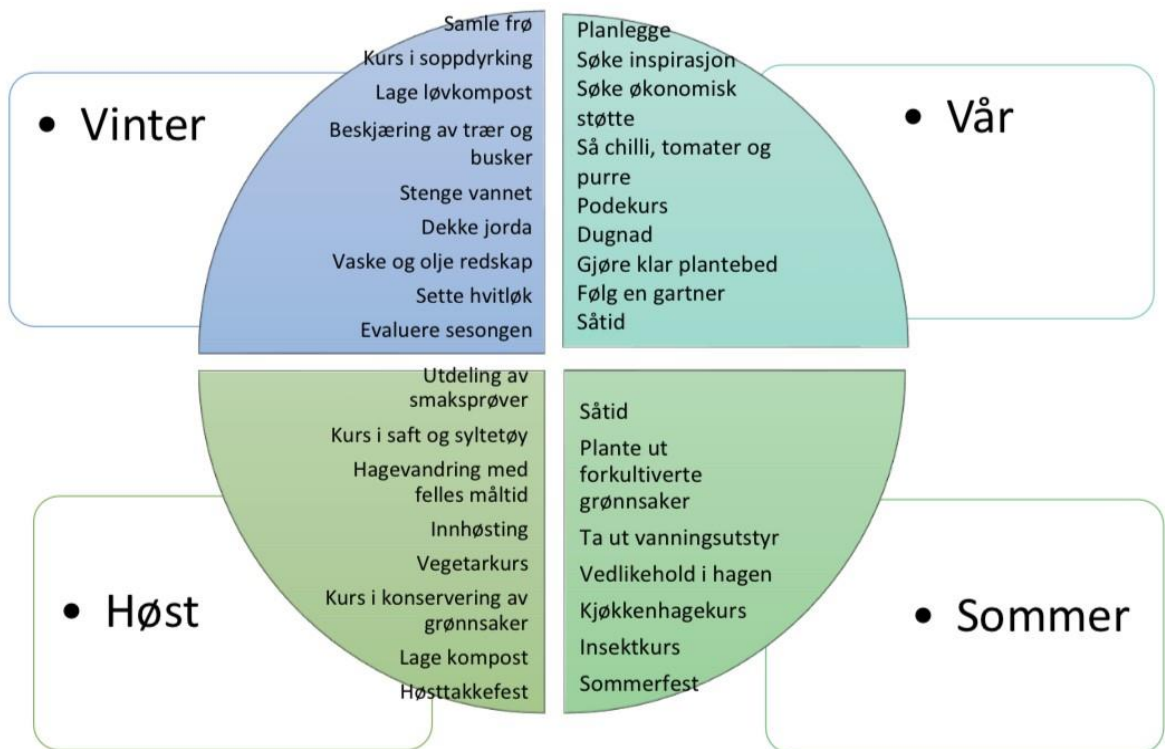
For å lykkes med urbane landbruksprosjekter trengs kunnskap om dyrking, etablering, økonomi, drift og vedlikehold. Hvis man ikke besitter kunnskap innen alle felt, er det viktig å redegjøre for hvordan man kan innhente dette. I oppstart av et prosjekt skal man ha tenkt igjennom en god plan for etablering. Det må redegjøres for økonomi (finansieringsplan), kartlegge dyrkningskompetanse, driftsplan og vedlikeholdsplan.

Fase 8

Skisse og planteplan

Ideer i hodet er ikke alltid realiserbare ideer i virkeligheten. Derfor er det viktig å lage seg en plan på hva man skal dyrke, når det skal dyrkes og ev samdyrking. Lag en skisse over området, lag en liste over planter som egner seg etter klimaforhold og jordsmonn. Ta valg på det estetiske uttrykket, pollinering, spiselige vekster, gjødsling og vekstskifte. Skal planter/grønnsaker omsettes må man kontakte Mattilsynet. På sikt kan det være en god ide å lage seg et årshjul med oppdeling av ulike aktiviteter som skal gjennomføres året rundt.

Eksempel på et årshjul:

FIGUR 34 SLIK KAN ET ÅRSHJUL FREMSTILLES. KILDE: OPPGAVEN FRA ORD TIL JORD TIL KONGENS BORD

Innsatsområde 2

Økt lokalmatproduksjon og matberedskap

Innledning til Innsatsområde 2

I Kongsberg bør innbyggerne kunne glede seg over lokal matproduksjon. Gjennom mange hundre år har byen vært omringet av landbruk med både grønnsaker og dyrehold. Byen har også mange bevarte løkker som i sin tid kanskje kan regnes som datidens urbane landbruk. Her skulle byens befolkning kunne dyrke sine grønnsaker, ha dyrehold med sau, ku, geit etc. I dag er flere av løkkene bebygde. Men noe står der fortsatt mer eller mindre tilgjengelig. Gjennom de ulike løkkene, eller utnyttelse av andre dyrkbare arealer, enten det er privat eller kommunal eiendom, kan det legges til rette for flere lokale matprodusenter. Det kan legges til rette for samarbeid hvor eksempelvis en tar ansvar for dyrking av råvarer eller dyrehold, og en annen foredler råvarer som eksempelvis sylte, safte, speke etc. På denne måten kan vi bruke hverandres kunnskap og ressurs til glede for mange i kommunen. Et slikt samarbeid vil ivareta de mange utfordringene som ligger i plassbegrensning, dyrevelferd, håndtering av lyd og lukt, og andre viktige punkter i regelverket til Mattilsynet. Gjennom denne typen av organisering kan det legges til rette for et entreprenørskap. Men det kan også være så enkelt at det legges til rette for leie av et storkjøkken hvor flere kan lære å foredle til privat bruk.

Fra det tradisjonelle landbruket bør det ligge muligheter for direkte leveranse til byens befolkning, restauranter og andre lokale kunder. Kommunen kan legge til rette for at det er tilgang på kortreiste grønnsaker via eksempelvis markedshager eller andelslandbruk. Tjenester fra de lokale bøndene bør komme byens befolkning til gode gjennom flere leveransemetoder. Gårder og kommunalt eid dyrkbar mark bør forvaltes med omtanke for fremtidens matberedskap. Økt matproduksjon er en av utfordringene i kommunens temaplan for landbruk. Tiltaket knyttet til denne utfordringen er å stimulere til og legge til rette for urbant landbruk (jfr. Kap 7). [Kommuneplaner og temaplaner - Kongsberg kommune](#). Strategien viser til ulike fremgangsmetoder for denne beredskapen og alternative dyrkningsmuligheter. Det sies at dersom man produserer mat selv eller benytter seg av kortreist mat eller matproduksjon, setter vi en høyere verdi på maten og vil dermed redusere matsvinn. Et paradoks i dagens samfunn er at samtidig som råvarekostnader fører til prisøkning på mat i butikk, så kaster vi en tredjedel av maten vi produserer. På bakgrunn av FNs bærekraftsmål har regjeringen utarbeidet en Bransjeavtale for matsvinn. Denne viser hvor mye mat hver innbygger kaster hvert år. (Se figur 5.2). Det største matsvinnet skjer i de private hjem der hele 40,3 kg/innbygger kastes hvert år. Dette utgjør 48% av det totale matsvinnet. Sammenligner vi med eks dagligvare (15%) og matindustrien (19%), som antatt skulle ha en høy andel matsvinn, så har de gjort mange tiltak de siste årene for å forhindre at de kaster mye mat. Hvis hver innbygger blir mer bevisst på matens opphav og prosessen frem til maten står på bordet, så vil vi vise større respekt for de råvarene som er brukt og minske matsvinnet.

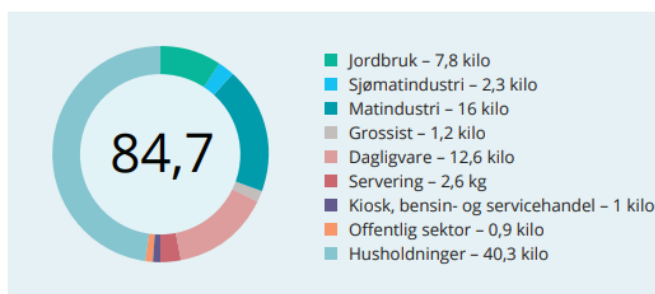
Nasjonal strategi for urbant landbruk, «Dyrk byer og tettsteder»:

«... kunnskapen om landbruk og matproduksjon i samfunnet synker. Samtidig er interessen for matens opprinnelse og betydning for helse, matsikkerhet, klima og miljø stigende i befolkninger. Flere ønsker å ta del i produksjonen av mat fra planter og dyr til eget og andres forbruk.»

[207980-strategi-for-urbant-landbruk-web.cleaned-1.pdf \(regjeringen.no\)](#)

En reduksjon av jord- og matsvinn vil bidra til å redusere klimaavtrykket til innbyggerne i Kongsberg kommune. Utnyttelse av lokale ressurser og råvarer vil være sentralt i tiden fremover og svært viktig for innbyggerne i Kongsberg kommune.

Figur 5.2 Total mengde matsvinn i 2020, vist i kilo per innbygger, fordelt per sektor

Kilde: [Bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn: Hovedrapport 2020 \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no)

Delmål

- Det er tilrettelagt for økt matproduksjon i kommunen og bykjernen. Eventuelle områder for markedshage og andelslandbruk er kartlagt og prosesser for gjennomføring er iverksatt.
- Det er undersøkt, og helst tilrettelagt for midlertidig eller permanent dyrehushold i bykjernen (urbant dyrehushold).
- Det er tilrettelagt for alternative og innovative dyrkningsmuligheter som eks hydroponisk dyrkning.
- Det er lagt til rette for kurs i dyrking, foredling, entreprenørskap og verdiskaping i forbindelse med matproduksjon.

Forslag til tiltak

- Innhente informasjon om urbant dyrehushold. Undersøke ulike modeller for dyrehushold i byen.
- Kartlegge eksisterende dyrkningsalternativer som finnes i byen og fremme muligheten for å utvide dette.
- Bidra til å innhente og spre god informasjon om dyrking, foredling, entreprenørskap og verdiskaping gjennom eks kurs, workshop, etc.
- Veiledning til egnede eksterne tilskuddsordninger og relevante interesseorganisasjoner.

Veiledning og tips til produksjon og salg av lokalmat

Det stilles strenge krav til produksjon og salg av mat i Norge. Regelverket er til for å sikre forbrukere trygg mat. På Mattilsynets hjemmeside finner man all informasjon man trenger for både registrering og regelverket man må følge. Mattilsynet er til for å hjelpe og fungerer utmerket som konsulenter. Finner man ikke svar på det man lurer på, kan man alltid kontakte Mattilsynet. Det er også muligheter for besøk fra Mattilsynet i oppstarten, for å være sikker på at man gjør alt riktig. Det er viktig å huske at man må ikke alltid ha eget lokale når råvarer skal foredles. Det kan gjennomføres på privat kjøkken så lenge man har det godkjent og følger gode rutiner for produksjon og renhold.

Markedshager

De siste årene har det blitt mer og mer utbredt med markedshager i Norge. Dette er en ypperlig mulighet å dyrke mest mulig grønnsaker på liten plass og dyrke/sikre ferske og kortreiste grønnsaker. En modell for markedshage krever ikke så voldsomt stor plass. På 250 m² kan man få til masse dyrking som kan selges videre i ulike salgskanaler (se bilde nedenfor). I dag har produsent og forbruker mulighet for å møtes direkte gjennom flere salgskanaler. Kongsberg har flere av de nevnte ordningene vist på bildet. Direkte salg av kortreist mat er en effektiv måte å øke matberedskap og forsyning lokalt. Mer informasjon om hvordan man kan starte opp en markedshage finner dere på nettsiden [Markedshager Norge](#).

Figur: Annette Haugen / VISFAS. [Salgskanaler | Markedshager Norge](#)

Alternative dyrkningsmuligheter

Du trenger ikke å eie en stor tomt eller ha en landbrukseiendom for å dyrke grønnsaker til videre salg. I dag har teknologien og forskningen vist til gode og effektive metoder også for dyrking hele året. I oversikten nedenfor er det satt opp eksempler på ulike alternative metoder. For mer informasjon og hjelp ta kontakt med Bybonden.

Eksempler på alternative dyrkingsmuligheter:

HVA?	HVORDAN?	HVORFOR?
Hydroponisk dyrking	Dyrking av planter uten jord. Dyrkes i vann med tilpasset flytende næring. Passer til eks dyrking av salat, urter, tomater, paprika etc.	Du kan dyrke hele året innendørs. Det er vannbesparende. Miljøvennlig. Lett å lykkes.
Akvaponisk dyrking	Dyrking av planter i et symbiotisk vannmiljø. Vann fra fiskeakvarium gis en tilleggsfunksjon eller gjenbrukes (fiskeoppdrett).	Det er naturlig, miljøvennlig og bærekraftig. Bruker mindre vann og gjenbraker næring fra fisker.
Dekkdyrking	Diverse hageavfall som gress, kvist etc og gjerne halm brukes til å dekke bakken. Det dannes et gunstig mikroliv som skaper et perfekt vekstmiljø for planter.	Lettere å stelle bedet. Krever lite vann, lusing og ingen gjødsling. En ulempe er at det kan ta tid før det blir et gunstig miljø.
Halmball-dyrking	Bruk av halmballer, helst bygghalm (holder best på vann). Lag ro, for planer rett i halmballen. Halmballen komposteres i løpet av sesongen.	Kan dyrkes hvor som helst, til og med direkte på asfalt. Krever ikke forarbeid i jord. Ikke graving. Minimalt med skadedyr og sykdommer. Gir god og næringsrik kompost
Vertikal dyrking	Dyrking av planter i vertikale lag. Oftest innendørs. Kan dyrkes på hustak, fasader, vegger etc. Kan dyrkes etter hydroponisk prinsipp. Men også med vanlig jord.	Det er plassbesparende. Ved hydroponisk prinsipp også vannbesparende. Gir stabilere avling. Ved innendørs anretning kan det dyrkes hele året med LED-belysning.

Innsatsområde 3:

Spirende og grønne klasserom

Foto: Ann Kristin Solberg (Lærer ved Wenersborg skole, Kongsberg)

Innledning til innsatsområde

Skolehager og kjøkkenhager i barnehagen er viktige og nyttige arenaer for tverrfaglig læring. For mange barn er dette det første møtet med dyrking og oppdagelsen av hvor noe av maten vår kommer fra. Skolehager fungerer som viktige inspirasjons- og læringsarenaer for formidling av verdier, matproduksjon og kretsløp. Barna får en praktisk opplæring og forståelse for hvor maten kommer fra og prosessen fram til vi kan spise den. I prosessen vil barna kunne lære matematikk (mål, penger, gangetabell, brøk etc.), kunst og håndverk (skilt, sløyd, visuell formidling etc.), IKT digital formidling, naturfag, norsk (muntlig og skriftlig, begreper etc.), Mat og helse og uteskole. Ved å etablere skolehager skaper vi en arena som stimulerer til personlig mestringsfølelse. Det er viktig å involvere barna så tidlig som mulig i planleggingsprosessen. Det vil gi godt grunnlag til evaluering underveis som i neste rekke gir verdifull kunnskap og erfaring.

Kongsberg kommune trenger flere besøksgårder. En besøksgård gir et supplement til skolehageprosjekter og en bredere og dypere innsikt i det å dyrke grønnsaker, bær, frukt eller dyrehold. I Kongsberg bør det etableres en fast ordning med en eller flere besøksgårder for skoler og barnehager. Koordinering av besøksgårder og avtaler vil Bybonden ta ansvar for.

Det er gjennomført pilotprosjekter knyttet til skolehager i Kongsberg. To skoler i har gjennomført hver sin modell og en barnehage har fått mulighet til å utvide kjøkkenhagen og fått tildelt en parsell. Gjennomføring og resultat fra denne piloten skal være utgangspunkt for et tilbud som skal gis til alle bynære skoler i Kongsberg. Skolene som har gang- eller sykkelavstand til Lågdalsmuseet, skal få mulighet til å bruke en parsell til dyrking av grønnsaker. Skoler som har lenger vei skal få et godt alternativ sentralt på skolen (terrasse eller skolegården). Det skal også legges til rette for dyrking hele året innendørs i eksempelvis harvykasser. Skolehage-undervisningen bør gjennomføres i den daglige undervisningen og ikke erstatte timer i fag. Det innebærer at lærerne må få god opplæring og forståelse for hvordan skolehageundervisning skal gjennomføres tverrfaglig og innlemmes i flere fag. Små drypp av kunnskap, erfaringsdeling og evaluering bør legges inn som en daglig rutine.

Planlegging og oppstart bør være i samarbeid med Bybonden. Bybonden har ansvar for å lage en fremdriftsplan med oversikt over eventuelle kurs, tilgang til veiledning, årshjul og grunnleggende plan for kommunens skoler. Skolens egen plan blir skolens ansvar å lage selv, slik at de får et eierforhold til planen.. Hver skole er unik både geografisk, men også stab. Derfor må skolehagens omfang tilpasses utfra hver skoles ambisjonsnivå.

Delmål

- Skolene i Kongsberg kommune har startet opp med skolehage og har fått tilpasset modellen og organisering etter skolens ambisjonsnivå og geografi.
- Samarbeidet med Lågdalsmuseet har bidratt til at alle bynære skoler og barnehager har fått tilbud om en parsell.
- Hver skole har utnevnt en eller to representanter til et nettverksforum for erfaringsutveksling, samarbeid og kurs.
- Skolehagene har sikret seg en ordning for stell under sommerferien.
- Kongsberg kan tilby skoler og barnehager i kommunen minimum én besøksgård.

Forslag til tiltak

- Det skal legges en handlingsplan for videre samarbeid med Lågdalsmuseet.
- Det er utarbeidet en veiledning og eksempler på mulige modeller for skolene.
- Det er utarbeidet en utstyrspakke som skoler og barnehager kan søke kommunen om å få tildelt. Søknaden skal oppfylle definerte kriterier for organisering og gjennomføring/etablering.
- Bybonden tar ansvar for å etablere et samarbeid med Oppvekst. Her legges plan for organisering av representanter fra skolene.
- Bybonden tar ansvar for å etablere et samarbeid med en besøksgård.
- Bybonden følger opp ordninger og ev samarbeid for stell under sommerferien.
- Videreføre skolehagene som deltok i pilotprosjektet og legge til rette for at de kan være foregangsskoler.

Veiledning

Når en skolehage skal etableres på en skole, er det viktig å kartlegge både kompetanse og ambisjoner hos personalet. Det går an å tenke stort og omfattende, men også litt enklere og risikofritt. Mange ganger kan det være smart å starte i de små for å senere utvide. Dersom man velger å fordele ulike oppgaver til spesifikke trinn, må man huske på å ta høyde for at det vil være ulike lærere med ulik kompetanse som skal gjennomføre opplegg fra år til år. Derfor anbefales det å gjennomføre daglig drypp knyttet til skolehage. Det kan eksempelvis være en fast rutine på morgenen, hvor man sjekker frø/planter. Da vil man lettere kunne innlemme temaet i hverdagen. Skolehage skal være hyggelig, lærerikt og verdiskapende. Det skal føles viktig og nødvendig, og ikke som merarbeid i en ellers hektisk timeplan.

Tilskudd til startpakke

Det legges til rette for at kommunen skal kunne hjelpe skolene med startpakke med nødvendig utstyr til en skolehage. Startpakken tilpasses skolens geografiske beliggenhet og forutsetninger. Hver pakke skal inneholde en base for oppstart. Det legges opp til en del kriterier for å få tildelt startpakke. Hver skole må ha en plan for oppstart, gjennomføring og vedlikehold. Skolen må ha tenkt igjennom hvordan skolehagen skal finansieres på sikt. Det må være klargjort hvordan skolen skal klare å opprettholde skolehagen i fremtiden. Nedenfor finner dere en sjekklister fra nettsiden til Skolehager i Norge (<https://skolehagerinorge.no/>). De har laget en veldig oversiktlig og god planlegger med ulike videoer og også link til egen håndbok; «Dyrk fremtida...». Bildet viser til sjekklister for organisering og planlegging og en sjekklister for fysisk etablering av skolehagen. Mange av punktene kan planlegges med utgangspunkt i en parsell på Lågdalsmuseet. Tenk igjennom hvilke klassetrinn som skal gjøre hva. Barnehager bør ha gjort seg en tanke om hvilket aldersnivå aktivitetene vil passe best for. Det er en fordel dersom skolene også har vurdert mulighetene i skolens nærområde, FAU og eventuelt andre ressurser som er knyttet til elevene (eks besteforeldre, foreldre etc). Her kan det finnes muligheter for vedlikehold under sommerferien, donering av utstyr og frø etc. Ta kontakt og søk veiledning hos Bybonden.

Sjekkliste for organisering og planlegging

- Få skoleledelsen med på skolehageprosjektet, og be om å få avsatt midler og tid til skolehageetablering og drift.
- Snakk med lærere, ledelse og FAU om skolehage på deres skole. Arranger møter og rekrutter medlemmer til en skolehagegruppe blant de ansatte på skolen. Involver FAU.
- Bestem dere for rollefordeling innad i gruppa.
- Sett opp møteplan for gruppa for inneværende semester (f.eks. hver uke på onsdager kl. 14.30). Det er ikke sikkert dette fungerer for dere, men det er verdt et forsøk.
- Lag Teams-gruppe/Facebook-gruppe eller en annen måte å kommunisere på for skolehagegruppa for å sikre god informasjonsflyt.
- Finn ut av hva de overordnede målsetningene, eller visjonen for deres skolehage skal være.
- Skisser ut en kort prosjektbeskrivelse med utgangspunkt i kartleggingsverktøyet her:---
- Om skolehage er umulig på skolens område eller naboarealer kan kanskje et gårdssamarbeid eller samarbeid med en annen skolehage være et alternativ?
- Kartlegg gode kontaktpersoner i nærmiljøet som dere kan ha bruk for å kontakte. F.eks. foreldre, lokale bønder, villige politikere, lokalavisa m.m.
- Søk midler der det er mulig!
- Lag en Instagram-konto, inviter lokalavisa. Spre informasjon om skolehagen!
- Søk opp andres årshjul med oversikt over undervisningsaktiviteter i hagen for hvert trinn. Passer dette deres planer, kan det videreutvikles eller endres til deres ønsker og mål?

Sjekkliste for fysisk etablering av skolehagen

- Bestem hvor skolehagen skal være på skolens område. Husk å ta hensyn til hvor dere kan hente vann fra, og om dere trenger strømpunkt i nærheten.
- Hvem eier skolens eiendom/område? Sjekk på den offentlige plantegningen over skolegården at området dere planlegger å bruke er egnet. Se opp for vann- og strømrør hvis dere skal dyrke rett i jorda, for eksempel. www.geomatikk.no er et godt sted å begynne.
- Tegn opp et plankart over skolehagen og bestem dere for hvilke elementer dere vil ha med (f.eks. utekjøkken, drivhus m.m.).
- Kartlegg hvilke ressurser dere har i skolegården og nærmiljøet som er naturlig å bruke inn i skolehagen (f. eks. stein, trestokker, flis, hestemøkk fra ridesenteret osv.).
- Ta kontakt med teknisk avdeling i kommunen, og få godkjenning til å gjennomføre planene (dette høres lett ut, men kan ta tid, så lurt å sette av godt med tid).
- Lag en god etableringsplan for den fysiske hagen med informasjon om hva som skal gjøres når. Legg også inn sosiale sammenkomster som dugnader, høstfester osv.
- Bestill inn nødvendige materialer til skolehagen i god tid, f.eks. kompostbinger, jord, gjerder m.m.
- Følg etableringsplanen og start etableringen av skolehagen deres.

Innsatsområde 4:

Grønne, sosial og inkluderende møteplasser

Innledning til innsatsområde

Mat og måltider er en viktig kulturbærer og har samlet folk i alle tider. Det vil derfor ikke være rart at også aktiviteter knyttet til dyrking av mat har den samme effekten. Urbant landbruk samler mennesker på tvers av alder, kultur og helse. Derfor skal urbant landbruk i Kongsberg kommune være med på å skape flere sosiale møteplasser. Disse møteplassene vil bidra til å gjøre Kongsberg til en enda mer inkluderende, trygg og vennlig by. Dyrking på fellesområder legger til rette for samtaler, læring, forståelse og skaper trygghet, eierskap og visuelt innbydende grønne arealer og byrom. Aktiviteter knyttet til urbant landbruk gir rom for ulike former for deltakelse. Derfor vil også urbant landbruk være inkluderende i helsemessig aspekt. Det kan bidra til god folkehelse både fysisk og psykisk. Kunnskapen om mat og matens prosess fra jord til bord gir verdifull læring om ernæring og fysisk aktivitet. Det er bevist at dyrking fremmer folkehelse og fungerer forebyggende mot mange livsstilssykdommer innen både fysisk og psykisk helse. En by som legger til rette for grønne møteplasser og dyrking av egen mat, er svært viktig og verdifullt både for private enkeltsituasjoner, men også for offentlige institusjoner. I flere byer har det vist seg svært verdifullt å skape samarbeid mellom ulike institusjoner og frivillige organisasjoner. Det etableres forhold de kaller for «dyrkingskompis». Dette kan være en nøkkel for både eldre, ungdommer, innvandrere eller andre grupper i samfunnet. Sammen med en «dyrkingskompis» kan man utveksle erfaring, kunnskap og dele gleden av å mestre. Kort oppsummert vil aktiviteter knyttet til urbant landbruk bidra til nedenstående punkter og være et viktig tiltak for Kongsberg kommune.

6.3 Folkehelse

- Sosiale møteplasser - sosialt og inkluderende, styrking av lokalmiljøet
- Mental helse - mestringfølelse, glede og respekt for hverandre
- Fysisk aktivitet
- Kunnskap om sunn mat
- En grønnere og hyggeligere by å leve i
- Rekreasjon - vi trenger grønne områder for å finne roen i en ellers pulserende by

Hentet fra: [veileder-urbant-landbruk_tb_publicering.pdf \(statsforvalteren.no\)](https://www.kongsberg.no/veileder-urbant-landbruk_tb_publicering.pdf)

Delmål

- Det er kartlagt og utforsket muligheter for urbane landbruksaktiviteter i ulike kommunale institusjoner som eks. på Skinnarberga helsehus, Skavangertun sykehjem etc.
- Det er utforsket løsninger og muligheter for urbant landbruk i kommunens ulike dagsenter, demensomsorg, Kongsberghjelpa, flyktningmottak, Krisesenteret etc.
- Det er langt til rette for arbeidspraksis og arbeidstrening ved flere arenaer knyttet til urbant landbruk.
- Nye boligprosjekter er fulgt opp i hvilken grad det er lagt til rette for fellesdyrking eller andre grønne fellesarealer.
- Bybonden har etablert modell og plan for en ordning hvor man kan låne hageutstyr eller annet relevant utstyr til dyrking eller foredling.
- Det er skapt en ordning hvor innbyggere kan dele og bytte frø og planter med hverandre.

Forslag til tiltak

- Dyrking og etablering av grønne møteplasser på institusjoner som sykehjem, asylmottak, psykiatri, rusmiljø, Krisesenteret etc. skal vurderes og muligheter kartlegges.
- Det etableres dialog med NAV, Røde kors og integreringsseksjon i kommunen om ulike oppgaver og aktiviteter egnet til arbeidstrening og arbeidspraksis.
- Tilby veiledning om urbant landbruk i byggeprosjekter og planarbeid i kommunen.
- Utarbeid en god løsning for hvordan kommunen kan stå for en utlånsordning av hageredskap og annet relevant utstyr.
- Undersøke et frøbibliotek, bytteordning. Se på ulike effektive løsninger til gjennomføring.
- Gi støtte til etablering av grønne møteplasser og prosjekter knyttet til dyrkningskompis der språkopplæring eller inkludering er målet.

Veiledning

Mange innvandrere i Kongsberg har med seg masse kunnskap knyttet til dyrking av grønnsaker. De hadde kanskje en landbrukseiendom i hjemlandet, eller har et helt annet forhold til og kunnskap om råvarer. Derfor er det flott å kunne legge til rette for en aktivitet der denne kunnskapen kan brukes. Ofte kan språket og kjennskapen til allemannsrett og/eller tilgangen på dyrket mark hindre innvandrere i å ta initiativ selv. Dette gjelder også andre grupper i samfunnet som trenger en leder til å starte opp et prosjekt de ellers ivrer etter å få jobbe med. Se veileder under innsatsområde 1 for råd ved igangsetting av prosjekter.

Innsatsområde 5:

Øke tjenesteleveransen mellom landbruk og bybefolkning

Innledning til Innsatsområde

Dette innsatsområdet forutsetter et samarbeid med landbruk og tar utgangspunkt i kommunens temaplan for landbruk og tilhørende tiltak om urbant landbruk. «Temaplan landbruk Kongsberg kommune 2019. ([Kommuneplaner og temaplaner - Kongsberg kommune](#)) For måloppnåelse forutsettes en tett dialog og en god plan sammen med fagansvarlig i landbruk og miljø.

I landbruksstrategien for Viken fylkeskommune 2021-2030 er det understreket at fylkeskommunen skal ha en tydelig rolle som samfunnsutvikler også innenfor landbruket. Det skal legges til rette for et tettere samarbeid mellom landbruk, reiseliv, lokalmat og inn på tunet ([Landbruksstrategi 2021–2030 for Viken fylkeskommune](#)). Innholdet knyttet til verdien rundt uttrykket «fra jord til bord», er vektlagt. Det kommer frem at mange av de mest produktive landbruksarealene ligger i befolkningstette strøk med stadig voksende befolkning. Ulempen er at befolkningsveksten medfører til at jordbruksarealer, ofte med god matjord, bygges ned. Sammen med at vi trenger mer og mer matproduksjon i landet vil dette fremstå som et kritisk paradoks. Av hensyn til både klima og landets sirkulærøkonomi er landbruk kanskje den næringen som kan bidra mest til det grønne skiftet. Gjennom samarbeid og kunnskapsdeling vil bybefolkningen kunne være mer delaktig i matproduksjonen i landet. Selv om tradisjonelt landbruk selvsagt vil stå for den største jobben. Men det er utvilsomt viktig at vi alle kan bidra mer eller mindre. Vi trenger å formidle, gjennom flere kanaler, hvor viktig vår nasjonale matproduksjon er og hvilke forutsetninger som skal til for å lykkes. Landbruk og matproduksjon er prisgitt naturen. Det er derfor ikke gitt at avlingen er den samme hvert år. I strategien ønsker vi å legge til rette for tettere samarbeid mellom landbruket og bybefolkningen. I strategien legges det til rette for at bønder i bynære landbruksområder kan etablere tilleggsnæring på gården og dermed bli en aktiv aktør innenfor urbant landbruk. Her ligger blant annet næring som: andelslandbruk, markedshage, besøksgårder, 4H og inn på tunet. Kongsberg kommune bør ha en eller helst flere bønder som kan være lett tilgjengelig med kunnskap og tjenester for skolehager, nabohager og andre aktiviteter knyttet til urbant landbruk i sentrum. Flere matprodusenter i Kongsberg kommune øker selvforsyningsgraden og gjør oss mer rustet for en truende samfunnsutvikling kring matmangel og klimaforandringer.

Delmål

- Det er etablert et nettverk mellom ulike landbruksorganisasjoner, både lokale og regionale. Eks. landbrukslag, Norsk landbruksrådgivning.
- Det er etablert en god samarbeidsordning mellom bonden og ulike aktiviteter knyttet til urbant landbruk i byen, eks nabohager og skolehager.
- Det er gjort omfattende undersøkelser for å etablere andelslandbruk. Minst en kandidat er aktuell.
- I kommunen finnes minst en markedshage tilgjengelig for innbyggerne.
- Samarbeidet med bøndene i kommunen gir god kunnskap om matproduksjon og dyrehold. De bidrar med kompetanse slik at også byfolk lykkes med dyrking.
- Prosjekter rundt urbant landbruk og dialog med landbruket har økt forståelse og respekt for matproduksjon hos kommunen innbyggere.
- Urbant landbruk skal inngå i andre relevante kommunale planer.

Forslag til tiltak

- Landbrukslagene blir kontaktet slik at vi kan kartlegge forutsetninger for at bøndene skal kunne bidra. Norsk landbruksrådgivning blir kontaktet tidlig for å gi et større bilde på behov og muligheter som bidragsgiver i urbant landbruk.
- Utarbeide en samarbeidsplan med ulike konkrete tjenester hvor det er naturlig for landbruket å bidra til urbant landbruk.
- Det skal faststilles muligheten for å etablere andelslandbruk i kommunen og dermed utarbeide en konkret organisasjonsmodell og tilbud til innbyggerne.
- Vi undersøker interessen for flere markedshager i kommunen og etablerer samarbeid med eksisterende.
- Det legges opp til en god plan for ulike formidlingskanaler mellom bønder og byfolk. Eksempelvis ulike kurs både på gården, men også i byen.

Veiledningsmodell for søknad om tilskudd til tilleggsnæring knyttet til urbant landbruk

Kongsberg kommune ønsker å oppmuntre til etablering av andelslandbruk eller markedshager. Det finnes flere tilskuddsordningen som skal kunne gi en start for gårder med landbrukseieendom egnet for markedshage eller andelslandbruk (se oversikt). Alle tilskuddsordninger krever en del dokumentasjon og forberedelser. Derfor er det viktig at man er godt forberedt når man skal søke. Det holdes en del kurs knyttet til etablering av andelslandbruk og markedshager i Norge. Nedenfor er det laget en modell som er viktig å ta utgangspunkt i når man ønsker å starte andelslandbruk eller markedshage, og som kan være en god veiledning ved en ev tilskuddssøknad.

I tillegg kan det være lurt å ha tenkt igjennom følgende punkter:

- Plan for ulike grønnsaker og hvor store områder for hvert slag.
- Arealet. Hvor stort areal skal avsettes til andelslandbruk/markedshage?
- Beskriv distribusjon. Skal det være grønnsaker kun til medlemmers private forbruk, eller er det tenkt videresalg?
- Kompetanse. Dette kan eksempelvis være grunneiers kompetanse som agronom, kurs og/ev påmelde kurs.

Skal du starte opp et andelslandbruk, er det en del du må ta stilling til. Det er viktig å huske på at man skal samarbeide tett og direkte med mange mennesker. Noe man ofte ikke er vant til i et ellers ganske selvstendig yrke. Det finnes ulike modeller for hvordan man ønsker å organisere et andelslandbruk. Det er vanlig at bonden selv tar et overordnet ansvar både faglig, organisering og står for eventuell maskinell redskap (eks traktor, plog, harv, opptaker etc.). Mangler man kompetanse er det viktig at man finner hjelp og veiledning hos eksempelvis en gartner eller andre som har erfaring med andelslandbruk. Bybonden kan også veilede slik at man kommer i kontakt med de rette personene med tilstrekkelig kompetanse. Nettsiden for Andelslandbruk, andelslandbruk.no har mange gode råd og tips. Råd og hjelp ved oppstart kan Bybonden eller kommunens fagansvarlig for landbruk bistå med.

Mulige støtteordninger som kan knyttes til andelslandbruk:

- Sparebankstiftelsen
- Innovasjon Norge, grøntsatsning
- Innovasjon Norge, Bygdenæring
- Grofondet
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Fordeler for bønder

- Økonomisk trygghet
- Omsetning garantert
- Kostnadsdekkende pris
- Minimalt svinn
- Produksjon etter behov
- Fellesskap og dialog med andelshaverne
- Matjord vernes

Kilde: [Er dette noe for meg? - Andelslandbruk](#)

Referanser og nyttige kilder

[Veileder+Urbant+landbruk_TB_publicering_korrigert.pdf \(squarespace.com\)](#)

[Spirende Oslo - strategi for urbant landbruk.pdf](#)

[Dyrk Bergen](#)

<https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>

[Fakta om lokalmat - oppstart av verksemd \(mattilsynet.no\)](#)

[Fakta om lokalmat - registrering og godkjenning \(mattilsynet.no\)](#)